

ОЦЕНКА НА ЕФЕКТИВНОСТТА НА РЕАЛИЗИРАНИ ПРОЕКТИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА СТРАТЕГИЧЕСКИТЕ ЦЕЛИ НА ЦЕНТЪРА ЗА ОБРАЗОВАТЕЛНА ИНТЕГРАЦИЯ НА ДЕЦАТА И УЧЕНИЦИТЕ ОТ ЕТНИЧЕСКИТЕ МАЛЦИНСТВА

София Захова

Институт по етнология и фолклористика с Етнографски музей – БАН

Резюме. Статията представя основните резултати от мониторинг на ефективността и ефикасността на реализираните проекти по конкурсна процедура на тема „Обучение в дух на толерантност и недискриминация в детските градини и в училищата чрез съхраняване и развиване на културната идентичност на деца и ученици от етническите малцинства“. Целта е да се оцени степента, в която реализираните проекти са съдействали за постигане стратегическите цели на Центъра за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства.

Keywords: monitoring, tolerance, educational integration, ethnic minorities

Увод

Центърът за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (ЦОИДУЕМ) е създаден да подпомага реализирането на правителствената политика по отношение на образователните потребности на децата и учениците от етническите малцинства. Тази политика има за своя рамка „Националната програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка 2006 – 2015 г.“. Дейността на ЦОИДУЕМ се основава на комплекс от специални стратегически мерки, формиращи политиката за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, които са в синхрон с Националната програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006 – 2015 г.) и са подробно отразени в актуализираната Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (Стратегия). Тригодишна програма (2010 – 2012) за дейността на Центъра отразява принципите и направленията, залегнали в Стратегията, и подпомага тяхното реализиране.

През 2012 дейността на ЦОИДУЕМ е подчинена както в изпълнение на стратегическите цели и приоритетите, определени в актуализираната *Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства*, утвърдена от министъра на образованието на 04.03.2010 г., така и на целите, задачите и дейностите, заложи в **Националната стратегия за интегриране на ромите в България 2012 – 2020 г. и План за действие към нея**, разгледана от българското правителство на 21.12.2011 г., обсъдена на МС на 05.01.2012 г. и приета от Народното събрание, и „Десетилетие на ромското включване 2005 – 2015 г.“.

Съгласно чл. 3. (1) от Правилника за устройството, дейността и организацията на работа (ПУДОР) на Центъра за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства той „разработва, финансира и подкрепя проекти, които имат за цел насърчаване на равния достъп до качествено образование и подобряване на резултатите от възпитанието и обучението на децата и учениците от етническите малцинства в България. Съгласно чл.20. (1) Центърът финансира проекти на: държавни и общински детски градини, училища и обслужващи звена; регионални управления по образованието; държавни висши училища и общини, разработени и изпълнявани самостоятелно или с участието на юридически лица с нестопанска цел, осъществяващи общественополезна дейност.

На основание чл. 3 и чл. 20, ал. 1 от Правилника за устройството, дейността и организацията на работа на Центъра за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства и в изпълнение на годишния план за дейността си за 2012 г., на 02.06.2012 г. ЦОИДУЕМ обявява конкурс за набиране на проектни предложения на тема: „Обучение в дух на толерантност и недискриминация в детските градини и в училищата чрез съхраняване и развиване на културната идентичност на деца и ученици от етническите малцинства“ за конкурсна процедура по приоритет „Образование“ от Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012 – 2020) и Плана за действие за изпълнение на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012 – 2020) и „Десетилетие на ромското включване 2005 – 2015 г.“.

Според условията на конкурса кандидатстващи институции са общини; регионални управления по образованието; държавни висши училища; държавни и общински детски градини, училища и обслужващи звена, изпълнявани самостоятелно или с участието на юридически лица с нестопанска цел, осъществяващи общественополезна дейност.

Общата цел процедурата е обучение в дух на толерантност и недискриминация в детските градини и в училищата чрез съхраняване и развиване на културната идентичност на деца и ученици от ромски произход.

Специфични цели

Изпълнението на дейностите по настоящата конкурсна процедура е пряко свързано с две от стратегическите цели на Стратегията и Тригодишната програма за дейността на ЦОИДУЕМ 2010 – 2012, а именно:

– Прилагане на система от стимули и мерки за въвеждане на интеркултурно образование във всички етапи на предучилищното, училищното и университетското образование.

– Въвеждане и развиване на разнообразни форми на интеркултурно образование, насочено към запазване и развитие на културната идентичност на етническите малцинства при деца и ученици.

При изпълнение на процедурата са спазвани следните принципи, които са залегнали като основни и в Стратегията.

– Образователната интеграция е процес, в който участват децата и учениците от етническите малцинства и от мнозинството, който ангажира цялата училищна общност за ефективно осъществяване.

– Принципът за равенство и недискриминация.

– Етническият състав на децата и учениците в групи, паралелки, училища, детски градини да отразява пропорционално етнокултурните характеристики на населението в дадено населено място.

– Включване на иновативни подходи при прилагане на политики.

– Партньорство – включване и овластяване на всички заинтересовани страни.

– Устойчиво развитие.

– Добро управление на проекти.

Методически насоки

Основна цел при разработване на методиката и провеждане на изследване бе да се извърши мониторинг на ефективността и ефикасността на реализираните проекти и да се оцени степента, в която те са съдействали за постигане на стратегическите цели на ЦОИДУЕМ.

I. Образователна интеграция

Дейността на Центъра е насочена към изпълнение на приоритетите, заложи в Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, актуализирана през 2012 г., Националния план за действие по инициативата „Десетилетие на ромското включване 2005–2015 г.“ и в Рамковата програма за интегриране на ромите в българското общество, в които образователната интеграция е изведена като първа и ключова област за интеграция на ромите в българското общество. Дейността се основава и на Програмата за развитие на образованието, науката и младежките политики в Република България (2010 – 2015 г.). Според един от основополагащите ѝ принципи: „Обучението, подготовката и възпитанието на деца-

та и младите хора се осъществяват в рамките на единна културно-образователна среда, която създава гаранции за защита и развитие на отделните култури и традиции в рамките на обща образователна политика и общо културно-езиково пространство“.

1. Интеграционна политика

Под понятието интеграционна политика разбираме последователни и взаимнообвързани действия, насочени към гарантиране на равен достъп до качествено образование на децата и учениците от етническите малцинства. Интеграционната политика има няколко основни характеристики:

- общодостъпност до образователната система / осигуряване възможност на всеки да се обучава независимо от своето местоживееене, етнокултурен произход, социално положение и здравословно състояние;
- ограмотяване на всички ученици в задължителна училищна възраст и осигуряване на възможност всички да завършат образователен етап или степен;
- високи и трайни постижения в знанията и уменията, отчетени в края на образователен етап (степен) или придобита степен на професионална квалификация;
- сравнимост на постиженията, отчетени в резултат на национални изпити;
- осигуряване на допълнителна образователна подкрепа на децата и учениците от уязвимите малцинствени групи, която включва:
  - изравняване на стартовите им позиции с тези на останалите деца;
  - намаляване броя на необхванатите и отпаднали от училище ученици;
  - намаляване на отсъствията от учебни часове и разширяване на възможностите за участие в извънучилищни форми на работа;
  - въвеждане на интеркултурното образование в практиката на училищата чрез:
    - превръщане на културното многообразие в източник и фактор за взаимно опознаване и духовно развитие на подрастващите;
    - създаване атмосфера на взаимно уважение, толерантност и разбирателство;
    - повишаване знанията и компетентността на ръководните кадри в образованието и на учителите от различните степени на образователната система в областта на интеркултурната педагогика и човешките права;
    - повишаване качеството на образование в училищата с моноетнически състав на учениците и създаване на условия за постепенен и доброволен процес на десегрегация;
    - намаляване броя на необхванатите и отпаднали ученици от етническите малцинства в задължителна училищна възраст;
    - ликвидиране ниската степен на грамотност и квалификация на уязвимите социални малцинства и повишаване броя на завършилите средно и висше образование;

– постигане на взаимодействие с родителите за утвърждаване на образованието като приоритет на обществото.

2. Предпоставки за образователна интеграция

Основен мотив ЦОИДУЕМ да развива своята дейност, е да помогне за осъществяването на заложените в Стратегията на МОН цели – осигуряване на достъп до качествено образование и равнопоставена образователна интеграция на ученици от етническите малцинства. За изпълнението на националната стратегия ЦОИДУЕМ е формулирал своите приоритети в четири програми и търси действени механизми за сътрудничество между институциите и структурите на гражданското общество.

3. Стратегически цели на ЦОИДУЕМ

Съгласно Програма за дейността на Центъра за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства за периода 2010 – 2012 г. и Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства Министерството на образованието и науката и ЦОИДУЕМ си поставят следните *общии стратегически цели*, отнасящи се до образованието и интеграцията на децата и учениците от етническите малцинства.

Стратегическа цел 1: утвърждаване в нормативните документи и в образователната практика на правото на равен достъп до качествено образование на децата и учениците от етническите малцинства и ефективната им интеграция.

Стратегическа цел 2: съхраняване и развиване на културната идентичност на децата и учениците от етническите малцинства и превръщане на етнокултурното многообразие в източник на взаимно опознаване, уважение и сътрудничество в обща образователна среда.

Стратегическа цел 3: създаване на предпоставки за успешна социализация на децата и учениците от етническите малцинства и формиране на подходящ социалнопсихологически климат, който да благоприятства реализацията на настоящата стратегия.

II. Основни параметри на мониторинга

В основата на оценката бяха два взаимосвързани въпроса: първо, доколко подкрепените проекти допринасят за изпълнение на стратегическите цели на програмата на ЦОИДУЕМ за 2012 г. и второ, как са планирани, изпълнени и управлявани проектите от екипите и как резултатите им се отнасят към стратегическите цели на ЦОИДУЕМ.

1. Цели на мониторинга

Целта на мониторинга е да проведе изследване и изготви доклад за ефективността и ефикасността на реализираните проекти и да се оцени степента, в която те са съдействали за постигане стратегическите цели на ЦОИДУЕМ.

Конкретните задачи на мониторинга включват:

- комплексна обективна оценка на постигнатите цели и резултати от изпълнението на проектите по места;
- анализ и оценка на ефикасността на реализираните с ученици, учители и родители дейности;
- оценка на използваните инструменти за подобряване на дейността за утвърждаване на интеркултурната перспектива като неотменна част от образователната интеграция на децата и учениците от етническите малцинства в процеса на модернизация на българската образователна система;
- идентифициране, анализ и оценка на добри практики в хода на изпълнението на проектите по места;
- изследване на ефективността и ефикасността на дейностите, свързани с повишаване квалификацията на учителите за работа в мултикултурна среда;
- изследване на ефективността и ефикасността на дейностите, свързани с подобряването на мотивацията на родителите на децата от етническите малцинства да съдействат за подобряване на отношението към училищното обучение, намаляване броя на необхванатите и превенция на ранното отпадане;
- изготвяне на препоръки за подобряване на подходите за осъществяване на дългосрочните и краткосрочните цели на ЦОИДУЕМ.

Индикатори за резултат

- Брой детски градини, училища, които участват в процеса на приемане на децата и учениците от етническите малцинства.
- Процент на ромски ученици, които са участвали в проекта, задържани в приемното училище.
- Повишена мотивация на родителите да изпращат децата/учениците на училище/детска градина.
- Повишено доверие на родителите към училището като институция.

2. Методологическа рамка на мониторинга

Обект на мониторинга бяха 29-те проекта, одобрени и финансирани в рамките на конкурсната процедура.

Екипът на мониторинга разработи специална методика за осъществяване на оценка на ефекта и степента на постигане на стратегическите цели на ЦОИДУЕМ от проекти, която се състои от следните технологични стъпки:

- преглед на проектната документация;
- подготовка и провеждане на социологическо изследване сред участниците в проектите;
- посещения на място и дълбочинно теренно проучване на проекти, реализирани в четирите програми на Центъра. Теренното проучване включи анкети и дълбочинни интервюта с екипите по проектите и преките ползватели – деца, ученици, родители и учители, като се обхващат поне половината от проектите;

- анализ и оценка на управлението на проектите;
- анализ и оценка на прилаганите системи на мониторинг;
- анализ и оценка на методическата подкрепа от екипа на Центъра към бенефициентите за изпълнение на проектните дейности.

Подготовката и осъществяването на оценката включи следните стъпки.

- Изготвяне на методика на оценката и критерии за оценяване.
- Изготвяне на социологически анкети, обхващащи всички ръководители на проекти, участници в екипите и партньорите по проектите.
- Преглед на проектната документация и стратегическите документи за работа на ЦОИДУЕМ.

– Посещения на място и дълбочинно теренно проучване на проекти, реализирани в четирите програми на Центъра.

- Анализ и оценка на управлението на проектите и резултатите от проектите.
- Анализ и оценка на прилаганите системи на мониторинг.
- Анализ и оценка на методическата подкрепа от екипа на Центъра към бенефициентите за изпълнение на проектните дейности.

Водещи критерии при изготвяне на методиката на оценката бяха:

- релевантност на проектите по отношение на програмата;
- ефективност и ефикасност на изпълнението на проектите, на постигнатите резултати по места;
- устойчивост и мултиплициране на резултатите;
- идентифициране и анализ на добрите практики в хода на изпълнението на проектите по места във вид и формат, който позволява тяхното популяризиране;
- основни изводи и препоръки за подобряване на програмите и на подходите за осъществяване на дългосрочните и краткосрочните цели на ЦОИДУЕМ.

3. Ползватели на резултатите от мониторинга

На ниво централна изпълнителна власт ползвателите са ЦОИДУЕМ, както и МОН и РУО, областна администрация, НСО и експерти.

На ниво общинска администрация ползватели на оценката са експерти в общинската и администрации, ангажирани с образование, както и общински съвети, кметове и заместник-кметове, които отговорят за формиране и провеждане на общинската политика в сферата на образованието и интеграцията.

Сред педагогическата колегия оценката е насочена към учители от цялата страна, работещи в условията на мултикултурна образователна среда, експерти и изследователи, които работят в областта на педагогиката, билингвизма и образователната интеграция.

Не на последно място, оценката би ползвала и национални и регионални медии, както и гражданското общество, за което въпросът за образователната интеграция е от голямо значение.

III. Инструменти на мониторинга

Инструментите на настоящия мониторинг бяха съобразени със заданието за изпълнението и са направени на база на показателите за изпълнение, залегнали в тригодишната Стратегия на ЦОИДУЕМ. Мониторингът бе разработен в съответствие с индикатори по Приоритет 1 от Тригодишната програма за дейността на ЦОИДУЕМ 2010 – 2012, „Интеграция на ромските деца и ученици чрез десегрегация на детските градини и училища в обособените ромски квартали и създаване на условия за равен достъп до качествено образование извън тях“.

Бяха взети предвид следните индикатори за резултат и изпълнение:

- брой проведени обучения на учители, работещи в мултикултурна среда, и включване на компонент „интеркултурна компетентност“;
- брой обучени учители, работещи в мултикултурна среда и включване на компонент „интеркултурна компетентност“;
- брой ученици с повишени знания за културата на етническите малцинства, живеещи в България;
- брой родители на ромските деца с повишен интерес и мотивация за образованието на децата им;
- брой дейности, насочени към съхраняване и развиване на културната идентичност на децата и учениците от етническите малцинства и техните връстници в интеграционна мултикултурна среда:
- брой създадени клубове по интереси;
- брой сформирани групи по свободно избираема подготовка (СИП) в областта на културата, фолклора и традициите на различните етноси, танцови формации;
- брой ученици, участвали в групи по свободно избираема подготовка (СИП) в областта на културата, фолклора и традициите на различните етноси, танцови формации;
- брой проучвания, провеждани от деца и ученици, свързани с културната им идентичност.

1. Проучване по документи

Подготовката на мониторинга започна със запознаване с проектите по документи в ЦОИДУЕМ и стратегическите документи в сферата на образователната интеграция и идентифициране на целите и очакваните резултати от реализацията им. Установяване на декларираната в отчета на проекта степен на реализация на целите и очакваните резултати в количествен и качествен аспект. Чрез проучването по документи екипът, осъществяващ мониторинга, се запозна с всички проекта, тяхната стратегия и резултати и определи ключови за успешността на проекта критерии, на базата на които се модифицираха въпросите и целите на теренното проучване по места. Подбраха се съответстващи на спецификата на проекта хора от це-

левите групи, както и конкретизиране на типовите инструменти за теренното проучване – анкетната карта, дълбинното интервю и беседа.

Списък на класираните проектни предложения и одобрени за финансиране, заедно с техните оценки

№	Кандидатстваща институция	Адрес	Оценка
1	ОУ „Св. св. Кирил и Методий“ – Хасково	Хасково 6300	82.67
2	Община Благоевград	Благоевград	81.00
3	Община Долни чифлик	гр. Долни чифлик, п.к. 9120, обл. Варна	79.67
4	ОУ „Княз Александър I“	Пловдив, пк 4000	79.00
5	ОДЗ „Юрий Гагарин“ – Долна баня	гр. Долна баня 2040, София-област	76.33
6	СОУ „Владимир Комаров“	Велико Търново	75.00
7	ОУ „Св. св. Кирил и Методий“	с. Челопеч, обл. Софийска	75.00
8	ОУ „Отец Паисий“	с. Петърч, общ. Костинброд	74.33
9	ПГ по транспорт	Бургас	74.00
10	НУ „Братя Миладинови“	с. Кръстина, общ. Камено, обл. Бургас, пк 8121	72.67
11	СОУ „Христо Ботев“	гр. Сунгурларе, обл. Бургас, п.к. 8470	72.33
12	ОЗД № 2, гр. Мездра	гр. Мездра, обл. Враца	72.00
13	ОУ „Христо Ботев“	с. Паволче, общ. Враца, пк 3044	72.00
14	162. ОУ „Отец Паисий“	София, район „Кремиковци“, п.к. 1870	71.33
15	ОУ „Петър Бонев“	гр. Перушица	71.00
16	ОУ „Васил Априлов“	с. Гостилица, общ. Дряново, обл. Габрово, пк 5390	70.67
17	ОУ „Иван Вазов“	гр. Горна Оряховица, пк 5100	70.33
18	ОДЗ № 44 Калина – София	София, район „Кремиковци“, п.к. 1870	70.00
19	ОУ „Антон Страшимиров“	с. Светлен, общ. Попово, обл. Търговище, пк 7877	69.33

20	ПГ по стопанско управление, администрация и услуги „Атанас Буров“	Силистра	69.00
21	ЦДГ „Св.св. Кирил и Методий“	с. Батак, общ. Павликени, пк 5228	68.33
22	Втора английска езикова гимназия „Томас Джеферсън“	София	68.33

2. Социологическо проучване

За да обхване всички типове заинтересовани страни, участващи в проектите, и с цел да се осигури представително количествено и качествено измерване на мненията, опита и оценките на проектните екипи и техните партньори, бяха изготвени анкетни карти за ръководител на екип, за участник в екип и партньори по проекта. Анкетите бяха изпратени до 100% от екипите на проектите. Бяха получени 83 попълнени анкети, обхващащи над 95% от екипите, реализирали проектите. Екипът на мониторинга не включи в социологическото изследване анкети за родители и деца, участвали в проектите, тъй като опитът ни показва, че обикновено отговорите от тези целеви групи са съвсем формално позитивни, без критични нотки и стремеж към обективност. Такива анкети бяха преглеждани в рамките на документалното проучване на проектите, тъй като ЦОИДУЕМ изисква в рамките на реализираните проекти да бъдат попълвани анкети от страна на родителите, които отразяват обратна връзка от целевите групи. Срещите и разговорите с родители бяха провеждани в рамките на теренните проучвания по места.

3. Теренно проучване в местата на осъществяване на проектите

Теренното проучване включи срещи, наблюдения, беседи по въпросник и дълбочинни интервюта с екипите по проектите, техните партньори, общинската администрация и прежите ползватели – деца, ученици, родители и учители. При подбора на проекти, сред които бе направено дълбинно теренно проучване, бяха взети няколко критерия – проекти в училища и проекти в детски градини, проекти от различни географски и демографски райони, проекти, получили различен тип оценки при класирането за финансиране по време на конкурсната процедура (бяха подбрани проекти с ниски, средни и най-високи оценки), проекти на екипи с повече опит и без опит в реализацията на собствени проекти.

Теренното изследване включи разговори с ръководителя и членовете на екипа, реализирани проекта, обсъждане на ситуацията с образователната интеграция в населеното място в по-общ план и беседа върху ефекта от дейността на проекта и трайността на резултатите му. В срещите бяха включени и директорите на образователните институции, дори и в случаите, когато те не бяха включени в екипа на проектите.

Вторият тип интервюта и срещи бе с ключови представители на целевите групи – основно ученици и родители, които бяха поканени от екипите на проекти. Теренните проучвания по места включиха срещи и разговори с този тип целеви групи в по-неформална обстановка, за да се постигне известна обективност.

Третият тип срещи бе с общинската администрация и заместник-кметовете и експерти по образование в случаите, когато проектите са реализирани в партньорство с общината или РУО по места.

4. Обработка на материалите от проучванията

Обработката на материалите от проучванията бе последната част от нашата работа. На база на разработените критерии за мониторинг и оценка бяха анализирани резултатите от проучванията. Екипът на проекта работи върху:

- обща оценка на документацията на всеки проект и неговата релевантност към стратегическите цели на ЦОИДУЕМ;

- оценка на избраните от екипите на проектите подходи за постигане на реална образователна интеграция;

- изводи относно реалната степен на реализация на целите и предварително формулираните очаквани резултати от реализацията на проектите;

- критична оценка на дейностите и устойчивостта на проектите и иновациите, до които са довели;

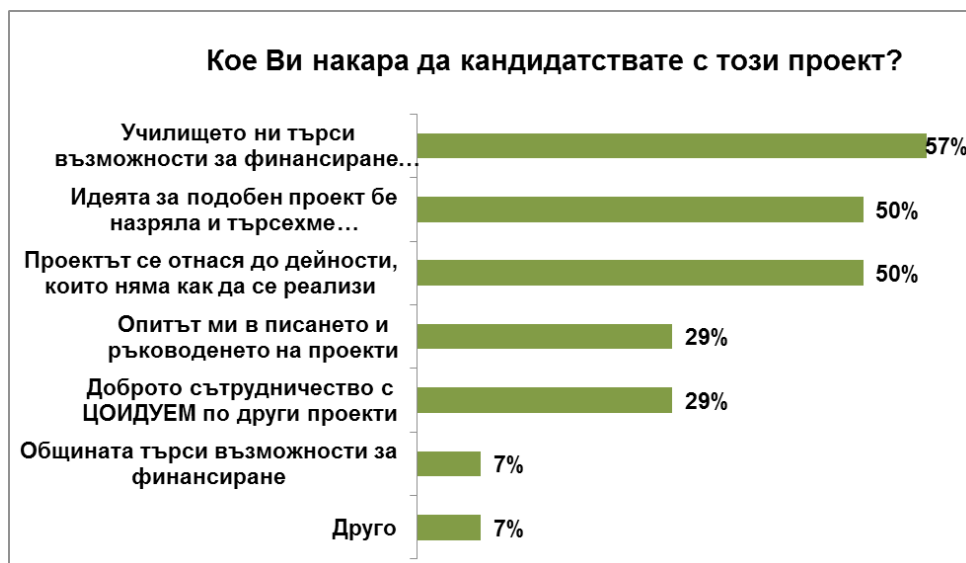
- извеждане и посочване на основните трудности при реализацията на проектите;

- синтезиране на добрите практики и набелязване на основните слабости, които не бива да се допускат повече в бъдещата работа на финансиращия орган;

- извеждане на насоки, направления и програми за работа, които до момента не са разработени от ЦОИДУЕМ, но се вписват в стратегическите цели на тригодишната му програма.

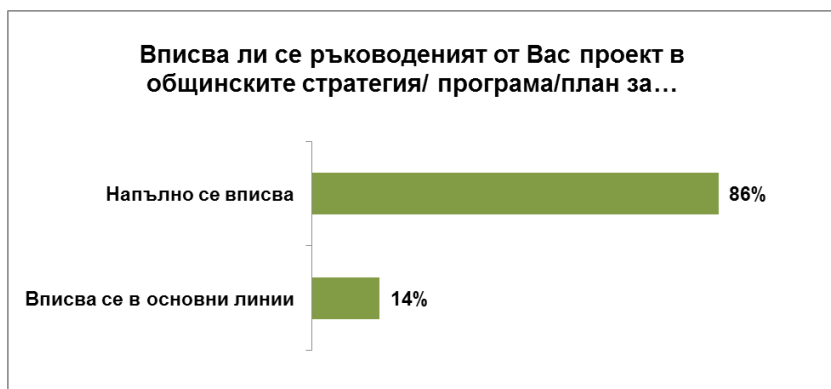
IV. Резултати от социологическото проучване

Въпросите, които обхваща проучването, бяха свързани, от една страна, със съдържанието и стратегията на проекта за осъществяване на образователна интеграция и управлението на проекта като цяло, а от друга – с оценките, които ръководителите, участниците в екипите и партньорите поставят на екипа на ЦОИДУЕМ по отношение на експертност, контрол, сътрудничество и отговорности на възложител на проекти за образователна интеграция.

Фигура 1

По отношение на мотивацията за кандидатстване (фиг. 1) ръководителите на проекти дават разнообразни отговори. 57% споделят, че училището / детската градина търси възможности за финансиране по всякакви проекти, докато 50% споделят, че идеята за подобен проект е назряла от доста време, което показва, че програмите на ЦОИДУЕМ са адекватни не само на образователните стратегии, но и на образователните потребности по места. Същият процент – 50%, посочват, че проектът се отнася до дейности, които няма как да се реализират по друг начин, което е показател отново за адекватността на стратегиите на ЦОИДУЕМ. Но в същото време е и сигнал, че много от извънкласните дейности по образователна интеграция няма как да бъдат реализирани по друг начин. Опитът в проектния мениджмънт и работата по проекти е мотивация само за 29% от запитаните. Същият процент – 29%, са посочили, че доброто сътрудничество с ЦОИДУЕМ по други проекти ги е мотивирало да кандидатстват. Общината търси възможности за финансиране и мотивира институциите да кандидатстват в 7% от случаите, което показва наличие на сътрудничество, но в незадоволителна степен, между местна власт и образователни институции, особено що се отнася до детски градини, които са на общинско финансиране.

Фигура 2

Една от предпоставките за кандидатстване по конкурсната процедура (фиг. 2) е наличието на общинска стратегия и планове за етническа интеграция в населеното място, които да осигурят по-обща перспектива, без каквато един едногодишен проект не би могъл да има дълготраен ефект. Затова и за 86% от участниците съответният проект се вписва напълно, а за 14% се вписва в основни линии в общинската програма за образование и етническа интеграция. Впечатление прави, че за разлика от други проучвания и оценки всички участници и партньори по проекти споделят в анкетите, че стратегията е реално действаща, а не само на хартия.

Оказва се, че там, където са налице работеща стратегия и добро сътрудничество с местната власт (най-често на ниво община или кметство), проектите се реализират по-успешно, местната власт сътрудничи с различни ресурси и се стреми към устойчивост на постигнатите резултати.

Фигура 3

Мениджмънтът на проектите по отношение на изпълнение на предвидените дейности (фиг. 3) е добър: 71% заявяват, че проектът е реализиран напълно в съответствие с плана. Все пак за 21% от проектите те са реализирани в основни линии с промени от незначителен характер, като например финансов (за 7% от проектите) и по отношение на промяна в плана на дейностите и отпадане на дейности от първоначалния план (също за 7% от проектите). Имайки предвид резултатите от теренното проучване, можем да направим уточнение, че незначителните промени са свързани с финансовия план – преместване на разходи от едно перо в друго. Промените в предварителния план на дейностите обикновено са свързани не с отпадане на дейност, а с изместване на дейността. Наблюденията ни показват, че някои проекти са свръхамбициозни по отношение на работния план и се налагат промени в графика. В други случаи става дума за промени, наложени от чисто практически причини, като лоши метеорологични условия.

Фигура 4

Методите на работа по проектите, като цяло, се вписват в стратегическите цели на ЦОИДУЕМ (фиг. 4), като дейностите по тези програми са най-вече насочени към закупуване на книги, материали и методическа литература (79%), обучения на родители, служители и възрастни хора от малцинствата, на учители (71%), както и организиране на извънкласни дейности в училището (57%) и извън него (57%). 43% от проектите включват обучения на учители, което е задоволителен процент от гледна точка на темата на конкурсната

процедура. Тъй като това са дейности, за които финансирането е оскъдно или липсващо в образователните институции, особено в малките населени места и в училища с малък брой ученици, екипите на проектите избират тези дейности, за да работят по въпросите на образователната интеграция. Впечатление прави, че в проектите са комбинирани различни подходи и дейности, съобразно нуждите на целевите групи – в проектите още присъстват дейности за реализиране на обучения в СИП или час на класния (29%), за подпомагане на целодневната организация на учебния процес (29%), за безплатен превоз (21%), подпомагане на храненето (14%), оборудване на кабинети (7%) и ремонтни дейности (7%). На места екипите споделят, че без проекти и без проекта на ЦОИДУЕМ организирането и финансирането на извънкласни дейности би било невъзможно, а за много институции закупените материали и методическа литература са единствените, постъпили във фондовете им за последните години чрез закупуване (на места има дарения). Обученията, без съмнение, заемат достойно водещо място за проектите по тази процедура. Що се отнася за извънкласните дейности във и извън училището, макар да не представляват приоритет по тази процедура, точно тези дейности са от особено съществено значение според екипите, реализирали проектите, защото имат огромен ефект върху децата, за които това може да се окаже едно от малкото съприкосновения с околния свят и възможност за социализация чрез посещения на културни институции, други населени места със забележителности, забавления, екскурзии и др. За съжаление, в училищата с по-ограничен бюджет, тоест с по-малко ученици, от проекта се финансират дейности в СИП, които дори в някои случаи не биха били реализирани, ако нямаше подобен проект.

Проектите се отличават с разнообразие на подходите в дейностите си (фиг. 5), като тези подходи се вписват в стратегическите цели и методи за постигането им от ЦОИДУЕМ. Един от най-важните проблеми на образователната интеграция е ролята и мотивацията на родителите, особено от ромски произход, затова 89% от проектите залагат на включване на родители като част от реализацията на проекта. Интересен факт е, че 64% от анкетираните посочват, че се стремят проектните дейности да станат част от постоянната програма на училищната институция, което говори за узряване на екипите, че образователната интеграция е всеобхватен проблем, който се нуждае не от проектна подкрепа с ограничения в ресурсите, а е въпрос на стратегически решения и планиране. Почти половината от проектите (47%) се реализират чрез включване на деца в реализацията на проекта като част от екипа, което е един много ефикасен и добър подход, защото възпитава усещане за отговорност и въвлича децата в по-голяма степен. 33% от проектите са реализирани в сътрудничество с местна неправителствена организация, която е една много добра формула за успешен проект и пълно ангажиране на местната родителска общност и широката общественост. 33% провеждат обучения на ползвателите на проекта, а 31%

– на екипа на проекта, което е не особено значим процент, имайки предвид целевите групи и общата цел на конкурсната процедура. За 19% от проектите от съществено значение е партньорството или сътрудничеството с общината, което показва ангажираността на местните власти, макар да би могло да се желае и повече в този аспект. Интересен факт е, че 14% от проектите включват разработване на методология, което е положително, тъй като екипите са узрели, че без методи на работа, които могат да се прилагат дълготрайно и в стратегически план, дейностите няма да имат особен смисъл.

Фигура 5

Макар и осъществявани в общи линии по заявления в проекта начин, реализацията на проектите среща и трудности (фиг. 6). Сред най-трудните части са реализирането на дейностите в график (41%) и липсата на заинтересованост у родителите (32%). Ако първият резултат е обясним предвид факта, че за някои колективи проектът се оказва изпълнен с много дейности и написан изключително амбициозно, то за втория проблем можем да направим извода, че екипите не са адресирали достатъчно добре проблема за работа с родители – например чрез въвличане на местни хора от общността или делегиране на дейности сред самите родители. Сред другите най-често срещани проблеми е липса на заинтересованост у децата – 27%, което е особено висок процент и буди учудване, тъй като не бе регистриран в другите фази на оценката, дори напротив. Тук би следвало да отбележим вероятната критичност на педагозите, но и да оценим, че именно чрез подобни дейности най-лесно се привлича интересът на децата. 24% са и тези, които са срещнали трудности при отчита-

нето на проекта, 18% – при администрирането, и също толкова (18%) се тези, които считат, че липсата на реално действащи механизми за образователна интеграция е проблем. За 9% проблемът е в институциите на местната власт и общинските институции, при които липсва необходимата заинтересованост. Педагозите все пак проявяват и известна самокритика, като 6% посочват, че проблемите са свързани с липсата на екипност и мотивация у учителите. Липсата на методическа подготовка на учителите за работа с деца от етническите малцинства също се посочва като проблем от 6%, а липсата на подготовка за работа с деца билингви се посочва от 6% от анкетираните.

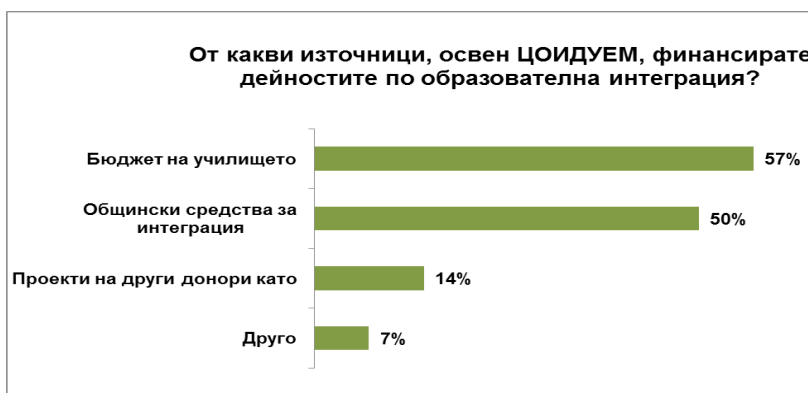
Фигура 6

Като цяло, сътрудничеството с ЦОИДУЕМ се оценява (фиг. 7) изключително високо и 92% нямат забележки и препоръки към работата на Центъра, като посочват, че сътрудничеството е отлично. Останалите 8% считат, че сътрудничеството е било много добро. На практика, липсват екипи, които са на мнение, че сътрудничеството е лошо, с проблеми и биха искали то да е по-добро. Това е изключително показателно за професионализма и високата квалификация на екипа на ЦОИДУЕМ, които са оценени от екипите по места. Анкетите са анонимни и оценителите изключват възможността тези отговори да не са коректни и да не отговарят на реалното мнение на екипите.

Фигура 7

Много от участниците в проекти заявяват, че за дейностите, реализирани в рамките на проекта, трудно биха отделили средства от собствен бюджет (фиг. 8). Бенефициентите по Програмата отделят средства от собствения си бюджет – 57%, което е логично и с оглед на факта, че са смесени или ромски и е естествено да се отделят средства от делегирания бюджет за интеграция на учениците, в случая на училища. Половината от бенефициентите виждат потенциално ресурси в средства, предоставени от общината, което можем да обясним с факта, че много от проектите се реализират от общински детски градини. На трето място, само 14% разчитат на възможностите за проекти към други донори, а 7% разчитат на други източници, като например дарения, средства от ренти на училището и др.

Фигура 8

**ASSESSING THE EFFECTIVENESS OF REALIZED
PROJECTS FOR ACHIEVING THE STRATEGIC OBJECTIVES
OF THE CENTRE FOR EDUCATIONAL INTEGRATION OF
CHILDREN AND STUDENTS FROM ETHNIC MINORITIES**

Abstract. The article presents the main results of a monitoring of the effectiveness and efficiency of projects, implemented by a selection procedure “Education in a spirit of tolerance and non-discrimination in kindergartens and schools by preserving and developing the cultural identity of children and students from ethnic minorities”. The aim is to be assessed to what extent the implemented projects contributed to achieving the strategic goals of the Centre for Educational Integration of Children and Students from Ethnic Minorities.

✉ **Dr. Sofia Zahova**

Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum
Bulgarian Academy of Sciences
6a, Moskovska St.
1000 Sofia, Bulgaria
E-mail: szahova@yahoo.com